

OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGI

Xamrayev Nodirbek,

v/b.dotsent, i.f.f.d.

Qarshi davlat texnika universiteti

e-mail: nodir1984@gmail.com

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada oziq-ovqat sanoati faqat oziq-ovqat ishlab chiqaradigan zavod va fabrikalar yig'indisi emas. Bu zamonaviy inson va butun sayyora hayoti uchun katta ahamiyatga ega bo'lgan murakkab tizimdir. Uning roli shunchaki ochlikni qondirishdan tashqari aholi sonining tez o'sishi va ekologik salbiy o'zgarishlar sharoitida oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning asosiy bo'g'ini hisoblanadi. Oziq-ovqat sanoati oziq-ovqatga bo'lgan o'sib borayotgan talabni qondirishdan tashqari, mahsulotlarning mavjudligi va xilma-xilligini ta'minlashdan ham iboratdir.

Kalit so'zlar: oziq-ovqat, sanoat, sog'liq, ekinlar, aholi.

ABSTRACT: In this article, the food industry is not just a collection of factories and plants that produce food. It is a complex system that is of great importance for the life of modern man and the entire planet. Its role is not only to satisfy hunger, but also to be a key link in ensuring food security in the face of rapid population growth and negative environmental changes. The food industry, in addition to meeting the growing demand for food, also ensures the availability and diversity of products.

Keywords: food, industry, health, crops, population.

АННОТАЦИЯ: В данной статье пищевая промышленность рассматривается не просто как совокупность предприятий, производящих продукты питания. Это сложная система, имеющая огромное значение для

жизни современного человека и всей планеты. Ее роль заключается не только в утолении голода, но и в том, чтобы служить ключевым звеном в обеспечении продовольственной безопасности в условиях стремительного роста численности населения и негативных изменений окружающей среды. Помимо удовлетворения растущего спроса на продовольствие, пищевая промышленность также обеспечивает доступность и разнообразие продукции.

Ключевые слова: продовольствие, промышленность, здоровье, сельскохозяйственные культуры, население.

Oziq-ovqat sanoati bizni hayotimiz uchun zarur bo'lgan hamma narsani, oziq-ovqat, ichimliklar va ba'zi hollarda tamaki mahsulotlari bilan ta'minlaydigan ulkan mexanizmdir. Bu nafaqat bizning asosiy oziq-ovqat ehtiyojlarimizni qondiradi, balki butun madaniy an'analarni shakllantiradi, ovqatlanish odatlari va turmush tarziga ta'sir qiladi. Oziq-ovqat sanoati korxonalari ko'plab fabrika va zavodlar bo'lib, ularda xom ashyodan do'kon peshtaxtalaridagi tayyor mahsulotlarni ishlab chiqarish uchun ishlatiladi. Bu juda ko'p bosqichlarni o'z ichiga olgan nihoyatda murakkab jarayon bo'lib, hosilni yig'ib olishdan tayyor mahsulotni qadoqlashgacha bo'lgan murakkab jarayonlarni o'z ichiga oladi. Oziq-ovqat sanoatida saqlash va qayta ishlashning an'anaviy usullaridan tortib, zamonaviy biotexnologiyalar va yuqori texnologiyali uskunalargacha bo'lgan turli xil texnologiyalar qo'llaniladi. Zanjirning har bir bo'g'ini – xomashyo yetishtirishdan tayyor mahsulot yetkazib berishgacha – fermer va zavod ishchilaridan tortib, menejer va marketologlarga ko'plab odamlarni ish bilan ta'minlaydi. Oziq-ovqat sanoati zimmasiga oziq-ovqat xavfsizligi uchun katta mas'uliyat yuklangan. Iste'molchi sotib olayotgan mahsulot sifati va xavfsizligiga ishonch hosil qilishi uchun u iloji boricha shaffof bo'lishi talab etiladi. Zamonaviy texnologiyalar mahsulotning daladan peshtaxtagacha bo'lgan yo'lini kuzatish imkonini beradi, bu esa iste'molchilarning mahsulotga bo'lgan

ishonchini oshiradi. So‘nggi yillarda oziq-ovqat sanoatida tabiiy mahsulotlar, organik dehqonchilik va ekologik toza texnologiyalarga qiziqish ortib bormoqda. Bu iste’molchilarning sog‘lom ovqatlanish muhimligi va ekologik mas’uliyatni anglashi bilan bog‘liq. Oziq-ovqat sanoatining rivojlanishi ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, mahsulot sifatini yaxshilash, shuningdek, aholining o’sib borayotgan ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan uzluksiz jarayondir. U doimiy ravishda mahsulot sifatini yaxshilash, xarajatlarni kamaytirish va atrof-muhitga salbiy ta’sirni minimallashtirish uchun yangi echimlarni izlaydi.

«Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT)ning tahlillariga kura, 2023 yilda dunyo aholisi soni 8,1 mlrd. kishini tashkil etgan bo‘lsa, mazkur kursatkich 2050 yilga borib 9,7 mlrd. kishiga yetishi kutilmokda». Bundan tashkari, sungi 10-15 yillarda ro‘y bergan hamda davom etayotgan geosiyosiy muammolar va global ikdim o‘zgarishlarining iqtisodiyotga ta’siri, iqtisodiy jarayonlarning tarkibiy o‘zgarishlari, shuningdek, sug‘oriladigan yerlarning kamayishi, qurg‘okchilikning ortib borishi kabi omillar tufayli ko‘pgina davlatlarda aholini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta’minlay olmaslik muammosi kuzatilmokda.

Xususan, «BMTning Oziq-ovqat va qishloq xo‘jaligi tashkiloti (YELO)ning ma’lumotlariga ko‘ra, hozirda 2,4 mlrd. nafar insonlar oziq-ovqat mahsulotlari bilan yetarli darajada ta’minlanmagan, shuningdek qariyb 735 mln. nafar insonlar esa ocharchilik muammosiga duch kelgan».

Qishloq xo‘jaligidan olingan xomashyoni ishlatish va saqlash uchun qulay bo‘lgan tayyor mahsulotga aylantiradi. Bu bizga ma’lum fasllarda yoki ma’lum hududlarda yangi bo‘lmasligi mumkin bo‘lgan oziq-ovqatlarni o‘z ichiga olgan turli xil parhezdan bahramand bo‘lish imkonini beradi. Oziq-ovqat sanoatining asosiy vazifasi qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini qayta ishlashdir. U pishirish va qovurishning an’anaviy usullaridan tortib konservalash, muzlatish va qadoqlashning zamonaviy usullarigacha bo‘lgan keng ko‘lamli texnologiyalarni o‘z ichiga oladi.

Qayta ishlangan mahsulotlar ko'pincha uzoqroq saqlash muddatiga ega, bu ularni uzoq masofalarga saqlash va tashish imkonini beradi. Bundan tashqari, oziq-ovqat sanoati oziq-ovqat yo'qotilishiga qarshi kurashda muhim rol o'ynaydi. U saqlash va tashish jarayonlarini optimallashtiradi, oziq-ovqatning buzilishini kamaytiradi. Bu, ayniqsa, oziq-ovqat xavfsizligiga tahdid soladigan qurg'oqchilik va boshqa ekstremal ob-havo hodisalariga olib kelishi mumkin bo'lgan global iqlim o'zgarishi sharoitida ayniqsa muhimdir. Shuni ta'kidlash kerakki, zamonaviy oziq-ovqat sanoati jiddiy muammolarga duch kelmoqda. Iste'molchilarning xohish-istaklarining o'zgarishi, sog'lom ovqatlanish va barqarorlik muammolari haqida xabardorlikning ortishi undan o'z jarayonlarini qayta ko'rib chiqish va yangi texnologiyalarni joriy etishni talab qiladi. So'nggi yillarda organik mahsulotlar ishlab chiqarish, biologik parchalanadigan qadoqlash, issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish va oziq-ovqat chiqindilarini kamaytirishga tobora ko'proq e'tibor qaratilmoqda. Bu tendentsiyalar oziq-ovqat sanoati nafaqat oziq-ovqat ishlab chiqarishi, balki uning atrof-muhitga ta'sirini minimallashtirish bilan mas'uliyat bilan shug'ullanishi kerakligini tushunishni aks ettiradi. Bu esa tabiiy holatda saqlash muddati qisqa bo'lgan oziq-ovqat mahsulotlari (xom ashyolari)dan samarali va uzok muddatlarda foydalanishni ta'minlaydi. Bir suz bilan aytganda oziq-ovqat sanoati oziq-ovqat ta'minoti zanjirining ajralmas qismi hisoblanadi.

«**Sanoat** iqtisodiyotning eng muhim, yetakchi tarmog'i bo'lib, korxona ishlab chiqaruvchi kuchlarining rivojlanish darajasiga hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadi. Sanoat - bu o'z faoliyatini bir turdagi asbob-uskunalar yordamida amalga oshiruvchi, ma'lum turdagi tovarlar ishlab chiqaruvchi iqtisodiy munosabatlar sub'ektlari yig'indisidir».

Oziq-ovqat sanoati - oziq-ovqat mahsulotlarini tayyor shaklda yoki yarim tayyor mahsulot sifatida ishlab chiqaradigan tarmoqlar guruhidir.

Bizga ma'lumki, oziq-ovqat sanoatning sohasining xom ashyo bilan ta'minlaydigan asosiy manbai bu qishloq xo'jaligi tarmog'i hisoblanadi. Oziq-ovqat ishlab chiqarish insoniyatning oziq-ovqat muammosini hal qilishga bevosita ta'sir qiladi. Oziq-ovqat sanoati dunyoning barcha mamlakatlarida mavjud, lekin nafaqat rivojlanish darajasi, balki ixtisoslashuvi bo'yicha ham juda katta farqlarga ega hisoblanadi.

Oziq-ovqat sanoati tarmoqlari juda keng bo'lib, o'z ichiga go'sht, sut, shakar, konserva, un maydalash, baliq, pishloq, qandolatchilik va boshqa sohalarni o'z ichiga oladi. Shaharlar oziq-ovqat sanoatining joylashishiga ayniqsa katta ta'sir ko'rsatadi, chunki ularning aholisi go'sht, sut, tuxum va nonning asosiy iste'molchilari bo'lib hisoblanadilar.

Oziq-ovqat sanoatining joylashuv omili sifatida har qanday mahsulot ishlab chiqarishni rivojlantirishga xizmat qiladigan harakatlantiruvchi kuch ya'ni tashqi ta'sirdir.

Birinchidan, bunday korxonalar faqat oziq-ovqat mahsulotlarini sotib olishga tayyor bo'lgan iste'molchilar ko'p bo'lgan hududlarda joylashtirish maqsadga muvofiqdir. Kam sonli uylar bo'lgan qishloqlarda ishlab chiqarish zavodi, qassob do'koni qurilishi iqtisodiy jihatdan nomaqbul hisoblanadi. Bu yerda oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan yuqori talab va iste'molchilar uchun yaqin masofa eng muhim omillardandir. «Yana bir sabab, xomashyoning yaqinligi, ya'ni baliqchilik sanoatida qayta ishlovchi korxona baliq ovlash joyiga yaqin joylashgan bo'lishi, go'sht sanoatida go'shtni qayta ishlovchi korxona go'sht manbalariga yaqin joyda joylashgan bo'lishi lozim».

Ikkinchi sabab - mehnat resurslarining mavjudligi. Oziq-ovqat ishlab chiqarish juda mashaqqatli ish faoliyati bo'lib, ko'p sonli ishchi-xodimlarni talab qiladi. Bu esa mazkur korxonalarning yirik shaharlarda joylashishining yana bir sababidir.

Korxonalar suv manbalariga yaqin bo'lishi kerak, chunki oziq-ovqat sanoati juda ko'p suv talab qiladi va ba'zi sanoat tarmoqlarida chuchuk suv ishlab chiqarishning asosi ham bo'lib hisoblanadi.

Biz bunday korxonalarning joylashishiga ta'sir qiluvchi asosiy omillarni keltirdik.

Shunday qilib, oziq-ovqat sanoati korxonalarining qurilishi ularning joylashuvi omillari bilan belgilanadi. Ushbu omillarni bilish va ularni to'g'ri tashkil etish korxona farovonligi kalitidir.

Oziq-ovqat sanoati korxonalarini joylashtirishning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

1. Sanoatning xom ashyo, energiya va iste'mol manbalariga maksimal yaqinligi.
2. Ayrim iqtisodiy rayonlarning tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlari va ixtisoslashuvi.
3. Xalqaro mehnat taqsimotini hisobga olish.
4. Davlatning mudofaa qobiliyatini hisobga olish.
5. Joylashuvi, bozor talabiga ko'ra sanoat korxonalari transport xarajatlarini kamaytirish.
6. Ularning demografik tarkibini qamrab olish zarurligini hisobga olgan holda tabiiy va mehnat resurslaridan maksimal darajada foydalanish.

Oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash sanoati o'z joylashuvining tabiatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan xususiyatlarga ega. Ulardan eng muhimlari quyidagilardir:

1. Ko'p turdagi xom ashyoni ishlab chiqarishning mavsumiyligi.
2. Ayrim turdagi xom ashyo mahsulotlarining bir joydan boshqa joylarga ko'chirilish imkoniyatining cheklanganligi.

3.Ko'p turdagi xom ashyo maxsulotlarining iqtisodiy jihatdan ko'chirilishning nomuvofiqligi.

4.Asosiy mahsulotga qo'shimcha ravishda boshqa oziq-ovqat va nooziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish imkonini beruvchi qayta ishlangan organik xom ashyoning ko'p komponentli tarkibi.

5.Keng tarqalgan oziq-ovqat iste'moli.

6.Ko'p oziq-ovqat mahsulotlarini ommaviy iste'mol qilish.

7.Ayrim tayyor mahsulotlarning jismoniy va iqtisodiy jihatdan mumkin emasligi.

8.Uzluksiz va keng ko'lamli diversifikatsiya qilish zarurati. Bozor ehtiyojlariga muvofiq ishlab chiqarish.

9.Konsentratsiya, ixtisoslashuv, kooperatsiya va ishlab chiqarishning kombinatsiyalashuv xususiyatlari.

10.Oziq-ovqat mahsulotlarining xarid narxi va tannarxida transport xarajatlarining salmoqli ulushi kabilardir.

Oziq-ovqat sanoati zamonaviy dunyo geografiyasida muhim o'rin tutadi. Butun oziq-ovqat sanoati ikkita asosiy mahsulot guruhiga bo'lingan:

- xomashyodan foydalanish (don maxsulotlari, baliq va boshqalar);
- qayta ishlangan xom ashyo (makaron, qandolat mahsulotlari).

Sanoat tormog'ining muhim sohasi bo'lgan oziq-ovqat sanoati qishloq xo'jaligi tarmog'i bilan uzviy bog'liq bo'lib ushbu tarmoqdan xom ashyo qabul qilib oladi va qayta ishlaydi. Oziq-ovqat sanoati o'z navbatida ko'pgina sohalarni, jumladan qandolatchilik, vinochilik, baliqchilik, tuz ishlab chiqarish, shakar ishlab chiqarish, konserva maxsulotlari ishlab chiqarish, sut va go'sht maxsulotlari, yog'-moy

maxsulotlari, makaron maxsulotlari ishlab chiqarish va boshqa birqancha sohalarga bo‘linadi.

Birlamchi ehtiyojlarni qondirish maqsadida aholining oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabni qondirish uchun oziq-ovqat sanoati alohida sohalarining kengayib borayotganligini ko‘rish mkmin. Jumldan, oziq-ovqat sanoati tarmoqlari sohalariga quyidagilarni kiritish mumkin:

- tamaki sanoati;
- non sanoati;
- un va don sanoati;
- parrandachilik sanoati;
- baliqchilik sanoati;
- yog‘ va pishloq sanoati;
- sut sanoati;
- shakar sanoati;
- tuz sanoati;
- alkogolsiz ichimliklar sanoati;
- vino sanoati;
- qandolat sanoati;
- konserva sanoati;
- makaron sanoati;
- yog‘- moy sanoati;
- go‘sht sanoati;
- pivo sanoati;
- meva-sabzavot sanoati;
- alkogolli va alkogolsizichimliklar sanoati.

«Oziq-ovqat sanoati - oziq-ovqat mahsulotlarini tayyor yoki yarim tayyor mahsulotlar, shuningdek ichimliklar, tamaki mahsulotlari, ayrim tasniflarda sovun

va yuvish vositalari (yogʻ ishlab chiqarishda) ishlab chiqaradigan sanoat tarmoqlari guruhi. Sanoat aholining oziq-ovqatga boʻlgan asosiy ehtiyojlarini qondirish uchun mahsulot ishlab chiqarishga yoʻnaltirilgan. Oziq-ovqat sanoati korxonalari xom ashyoni yigʻadi, ularni qayta ishlaydi va yakuniy isteʼmolchiga etkazib berishni eng yaxshi tashkil etadigan shaklga keltiradi».

Oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish va sotishning barcha jihatlarini qamrab olishning inklyuziv usulini topish qiyin. Buyuk Britaniyaning oziq – ovqat standartlari agentligi buni «butun oziq-ovqat sanoati-dehqonchilik va oziq-ovqat ishlab chiqarish, qadoqlash va tarqatish, chakana savdo va umumiy ovqatlanish» deb taʼriflaydi. AQShda oziq-ovqat tizimi murakkab tarmoqlarning oʻzaro bogʻliqligidan iborat boʻlib, fermerlar va ularga xizmat koʻrsatadigan sohalarni oʻz ichiga oladi. USDA Iqtisodiy Tadqiqotlar Xizmati oziq-ovqat tizimini qishloq xoʻjaligi sektori hamda unga xizmat koʻrsatuvchi tarmoqlarning integratsiyasi sifatida tavsiflaydi. Ushbu tizim qishloq xoʻjaligi uskunalari va kimyoviy moddalar ishlab chiqaruvchilari, transport va moliyaviy xizmatlar taʼminotchilarini, shuningdek, fermerlarni isteʼmolchilar bilan bogʻlaydigan oziq-ovqat marketingi sohasini oʻz ichiga oladi. Marketing jarayoniga ulgurji savdo, chakana savdo va oziq-ovqat xizmatlari kiradi. Oziq-ovqat sanoati oʻz ichiga qator faoliyat yoʻnalishlarini qamrab oladi, jumladan, qishloq xoʻjaligi texnikasi va materiallarini ishlab chiqarish, urugʻ yetishtirish, mahsulotlarni qayta ishlash, yaʼni yangi mahsulotlarni bozorga tayyorlash va tayyor oziq-ovqat ishlab chiqarish. Shuningdek, marketing, yaʼni mahsulotlarni sotish, reklama, qadoqlash, yangi mahsulotlarni ishlab chiqish va jamoatchilik bilan aloqalar kabi jarayonlar tizimning ajralmas qismidir. Bundan tashqari, oziq-ovqat mahsulotlarini ulgurji tarqatish, logistika, transport va mahsulotlarni saqlash xizmatlari ham muhim rol oʻynaydi. Savdo bozorlari esa oziq-ovqat bozorlari, dehqonlar bozorlari, ommaviy va chakana savdo kanallarini oʻz ichiga oladi. Ushbu murakkab tizim fermerlik faoliyatidan tortib, oziq-ovqat mahsulotlarini isteʼmolchilarga yetkazib berishgacha boʻlgan

barcha bosqichlarni qamrab olib, iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1.Shodiev T.Sh., Dehqonov M. Iqtisodiy samaradorlikni aniqlashning klaster usuli // “Iqtisodiyot va innovasion texnologiyalar” 161 ilmiy elektron jurnali. № 5, iyul, 2012 yil

2.Jumaeva S. K. Investisiyalar samaradorligi va uni baholash uslublari // IQTISOD VA MOLIYA / EKONOMIKA I FINANSI № 11, 2012. 13-b.

3.Emet GÜREL. SWOT analysis: a theoretical review // Journal of International Social Research. August 2017, 10(51), pp. 994-1006

4.Namugenyi Christine, Nimmagadda Shastri L., Reiners Torsten. 2019. Design of a SWOT Analysis Model and its Evaluation in Diverse Digital Business Ecosystem Contexts, Procedia Computer Science, Volume 159. Pages 1145-1154.

5.Taherdoost H., et al. 2014, Perceived Barriers and Benefits of Web Based Services, International Conference on Computational Science and Computational Intelligence, 10-13 March, Las Vegas, USA, Page: 34-38.

6.Vasileva, E. 2018. “Application of the Pest Analysis for Strategic Planning of Regional Development.” 49th International Scientific Conference Quantitative and Qualitative Analysis in Economics, Economic Faculty in Nis, 223- 229

7.Smelik N.L. Tipologiya strukturno-dinamicheskix prosessov v perexodnoy ekonomike // Agro XXI, 2004-2005. №7-12. S. 8-11